

AHOLI FAROVONLIGINI OSHIRISHDA KICHIK BIZNES ASOSIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIDAN FOYDALANISH METODOLOGIYASI

Yusufaliyev Olimjon Abduraxmonovich
(PhD)

Guliston davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15304698>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-Aprel 2025 yil

Ma'qullandi: 25-Aprel 2025 yil

Nashr qilindi: 29-Aprel 2025 yil

KEYWORDS

tadbirkorlik, kichik biznes, metodologiya, rivojlanish, xorijiy tajriba.

ABSTRACT

Maqolada xorijiy mamlakatlarda iqtisodiyotning asosiy elementlaridan biri sifatida kichik biznes va tadbirkorlikning rolini o'rganish natijalari keltirilgan. Xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning ish natijalari shuni ko'rsatdiki, uni rivojlantirish faqat davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning belgilangan tizimi bilan mumkin. Shu tariqa aholi farovonligini oshirishda kichik biznes asosida tadbirkorlik faoliyatidan foydalanish metodologiyasi ko'rib chiqiladi.

Har qanday davlatda faoliyatning innovatsion shakllarining rivojlanishi iqtisodiy, moliyaviy va siyosiy tizimlarni modernizatsiya qilish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning samarali rivojlanishi tadbirkorlik muhitining rivojlanish darajasini belgilaydi. Hozirgi vaqtda ichki iqtisodiyot mutlaqo yangi ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat sharoitlariga va jahon iqtisodiyotining hozirgi globallashuv jarayonlarining voqeliklariga moslashish davrini boshdan kechirmoqda, ayniqsa, bunday sharoitlar ko'plab tashqi iqtisodiy va siyosiy kuchlar ta'sirida sezilarli darajada o'zgarishi mumkin. Zamonaviy milliy iqtisodiyotni muvaffaqiyatli va samarali rivojlantirish uchun biznes yuritish shakllari va usullarini takomillashtirishga yangi qarashlar va yondashuvlar zarur. Ularni rivojlantirish uchun o'rganilayotgan iqtisodiy sohani boshqarish bo'yicha xorijiy tajribani o'rganish maqsadga muvofiq ko'rinadi.

Xorijiy mamlakatlarda kichik biznesni rivojlantirishga davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan katta e'tibor qaratilib, moliyalashtirishda har xil turdagi yordam ko'rsatilib, keng imtiyozlar berilmoqda. Ko'pgina rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznes va tadbirkorlik faoliyati davlatning ham ijtimoiy, ham iqtisodiy rivojlanishida, aholi bandligini ta'minlashda, shakllantirishda va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi (1-jadval).

1-jadval - Rivojlangan mamlakatlarda kichik biznes sub'ektlarining rivojlanish darajasi ko'rsatkichlarining o'rtacha qiymatlari (2019-2024 yillar)

Dunyo mamlakatlari	Har 1000 kishiga kichik korxonalar soni aholi, birliklar	Kichik biznesda band bo'lganlar ulushi, %	Kichik biznesning YaIMga qo'shgan hissasi, %
Yaponiya	45	70	58
AQSh	62	42	57
Germaniya	25	60	52
Frantsiya	29	57	51
Buyuk Britaniya	27	35	50
Vengriya	55	48	45
Xitoy	24	80	35
Isroil	60	55	35
O'zbekiston	30	21	24

O'zbekistonda kichik biznesning rivojlanish darajasini boshqa davlatlar bilan solishtirsak, hozirgi vaqtda kichik biznes sub'yektlarini rivojlantirishning qator ko'rsatkichlarida sezilarli orqada qolish kuzatilmoqda, degan xulosaga kelish mumkin. Demak, 2019-2024-yillar uchun. O'zbekiston Respublikasida kichik biznes sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi o'rtacha 24 foizga yaqinni tashkil etgan bo'lsa, rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich 50 foizdan ortiqni tashkil etadi. Biroq, O'zbekiston Respublikasida kichik biznes sub'ektlari zichligi (har 1000 aholiga to'g'ri keladigan kichik biznes sub'ektlari soni) (30 ta) yuqorida qayd etilgan mamlakatlar bilan solishtirish mumkin.

Xuddi shunday holat kichik biznes sohasida band aholi ulushi bo'yicha ham kuzatilmoqda - o'rganilayotgan davrda kichik biznes doimiy ish o'rinlarining atigi 21 foizini ta'minlagan bo'lsa, tahlil qilingan mamlakatlarda bu ko'rsatkich 35 foizdan 80 foizgacha o'zgarib turadi. Jumladan, O'zbekistonda ish o'rinlarining 75 foizi 250 nafar ishchiga ega korxonalar tomonidan ta'minlangan bo'lsa, boshqa mamlakatlarda bu ko'rsatkich o'rtacha 30-40 foizni tashkil etadi. Shu bilan birga, 50 dan 250 gacha ishchilar bo'lgan korxonalar ish o'rinlarining 4% dan kamini ta'minlaydi; boshqa mamlakatlarda ushbu toifadagi korxonalarda xodimlarning umumiy sonining 15-20% i ishlaydi (rasm).

Aytish joizki, aholining kichik biznes sohasida eng ko'p bandligi Xitoy va Vengriya kabi rivojlanayotgan mamlakatlarga to'g'ri keladi (kichik biznesda bandlik ulushi 60 foizni tashkil etadi). Shu bilan birga, rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich kamdan-kam hollarda 50% dan oshadi. Hozirgi vaziyat kichik biznesning rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotidagi

o'zni yuqori ekanligini ko'rsatib, tadqiqotning O'zbekiston Respublikasi uchun dolzarbligini tasdiqlaydi.

Kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish asosida hududlarni rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarni [1-5] tahlil qilib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash davlat va tadbirkorlik tuzilmalari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning muhim shakllaridan biri hisoblanadi, degan xulosaga kelish mumkin. Shu munosabat bilan o'rganilayotgan iqtisodiyot tarmog'i faoliyatini boshqarishning qo'shimcha o'rganishni talab etuvchi asosiy omillaridan biri davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan kichik biznes sub'ektlarini qo'llab-quvvatlashdir.

Mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ushbu mavzuga bag'ishlangan ishlarini tahlil qilish bizga kichik biznesni rivojlantirishni davlat tomonidan tartibga solishning asosiy vazifalarini aniqlash imkonini berdi:

- hududning tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirishga imkon beruvchi va uning rivojlanishiga ko'maklashuvchi qulay huquqiy-iqtisodiy muhitni shakllantirish;
- kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning samarali infratuzilmasini yaratish;
- davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari tizimini ishlab chiqish va takomillashtirish.

Shunday qilib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, birinchi navbatda, tadbirkorlik tashabbusining barcha shakllarini faollashtirishga qaratilgan bo'lib, institutsional tadbirkorlik muhitining sifat holatini belgilaydi. Uni ta'minlash turli usullar bilan amalga oshirilishi mumkin (2-jadval).

2-jadval. Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishni davlat tomonidan boshqarish metodologiyasi

Metodlar guruhlari	Metodlar
Davlat tomonidan tartibga solishning ma'muriy usullari tadbirkorlik faoliyati	- yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish; - kichik biznes sub'ektlarini soliqqa tortish; - xalqaro bank faoliyati ustidan davlat nazorati (nazorati); - tadbirkorlik faoliyatini litsenziyalash va nazorat qilish; - monopolistik bozorlarni tartibga solish, daromadlar darajasi va ijtimoiy to'lovlar hajmini nazorat qilish; - tariflarni tartibga solish; - moliya institutlarini rivojlantirish; - huquqiy ta'minot barqarorligini ta'minlash va boshqalar.
Tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solishning iqtisodiy usullari	- moliya, kredit va byudjet siyosati; - ijtimoiy-iqtisodiy rejalashtirish va prognozlash rivojlanish; - dastur-maqсадli boshqaruv usullari; - bojxona tartibga solish;

	<ul style="list-style-type: none">- davlat va munitsipal buyurtmalar;- tadbirkorlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va manfaatlarini himoya qilish va boshqalar.
--	---

“Ma'muriy” yondashuvni qo'llash natijasida davlat tomonidan ro'yxatga olish, joriy faoliyatni ma'muriy, davlat va moliyaviy nazorat qilish zarurati kabi boshqaruv tartiblari; yuridik shaxs sifatida tan olinishi; soliqqa tortishni manipulyatsiya qilish va boshqalar tadbirkorlikning tashqi ko'rinishlarini, uning rasmiy tuzilmalarini va ularning ijtimoiy ahamiyatini hisobga olish asosida quriladi. Menejmentning qarorlar qabul qilish erkinligi va majburiyatlar uchun javobgarlik omillariga nisbatan ustunligi va tadbirkorlar faoliyatida jamoaviylik darajasiga deyarli to'liq e'tibor bermaslik ushbu boshqaruv modelini asosli, qo'pol va etarli darajada moslashuvchanlik va harakatchanlik darajasiga ega emas deb tasniflaydi. Ma'muriy yondashuv ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish nuqtai nazaridan zarur bo'lsa-da, tadbirkorlikni rag'batlantirishdan ko'ra ko'proq cheklovdir.

"Iqtisodiy" yondashuv jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy tarkibiy qismi sifatida kichik biznesni rag'batlantirishga, ya'ni tadbirkorlikning sifat xususiyatlarini va tizimning tarkibiy qismlarini boshqarishga qaratilgan. Aholini ish bilan ta'minlash, jamiyatning barqarorlashtiruvchi qismi bo'lgan "o'rta sinf" ni shakllantirish masalalarini hal qilishdan tashqari, kichik biznes yirik, ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatga ega korxonalar "o'sishi" mumkin bo'lgan potentsial manba sifatida qaraladi.

Taqdim etilgan yondashuv doirasida kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha mavjud tajribani tahlil qilib, beshta asosiy yo'nalishni ajratib ko'rsatishimiz mumkin: tashkiliy, me'yoriy, iqtisodiy, uslubiy va axborot.

Biroq, tadbirkorlik faoliyatini boshlash uchun yaratilgan shart-sharoitlar har doim ham uning muvaffaqiyatli rivojlanishiga olib kelmaydi. Yangi boshlanayotgan tadbirkorning realga nisbatan orientatsiyasi tashqi risklar imtiyozlar muddati tugaganidan keyin yangi korxonalarining sezilarli miqdordagi bankrotligiga olib keladi. Bundan tashqari, iqtisodiy jihatdan "zaif" (past daromad, kapitallashuv, xodimlar soni) korxonalarni qo'llab-quvvatlash byudjet xarajatlari va umuman iqtisodiyotning samaradorligini pasaytiradi. Vaqt bilan cheklanmagan ichki resurslardan foydalanish (xarajatlarni optimallashtirish, mehnat unumdorligini oshirish, rentabellik va boshqalar) emas, balki imtiyozli mavqega ega bo'lish orqali "sun'iy" raqobatbardoshlikka erishishning jozibadorligi sezilarli darajada samarasiz, zaif, "parazit" xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin [1-5].

Xulosa qilib aytish mumkinki, kichik biznes va tadbirkorlik kabi maxsus tizimni boshqarish mexanizmi boshqaruvning barcha darajalarida iqtisodiyotning o'rganilayotgan sektori faoliyatini rag'batlantirishning ham ma'muriy, ham iqtisodiy usullarini birlashtirgan kompleks yondashuvni o'z ichiga olishi kerak. Yaponiya, AQSH, Fransiya, Vengriya va Xitoyning kichik biznesni rivojlantirish asosida mintaqaviy iqtisodiyotni boshqarish tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat boshqaruvining barcha darajalarida muvofiqlashtirilgan ish va joylarda faoliyat ko'rsatayotgan turli jamoat tashkilotlarining birgalikdagi hamkorligi orqaligina kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining miqdoriy va sifat jihatidan o'sishini ta'minlash, buning natijasida butun mintaqa ijtimoiy-iqtisodiy tizimini ta'minlash mumkin. O'z navbatida, ko'rilayotgan chora-tadbirlar iqtisodiyotning o'rganilayotgan

tarmog'iga ta'sir etuvchi mavjud omillar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mavjud muammolari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda tizimning ushbu elementlari faoliyatini faollashtirishga qaratilishi kerak. Ularning amalga oshirilishi davlat boshqaruvi samaradorligini maksimal darajada oshirish va uning faoliyatining asosiy ko'rsatkichlarini yaxshilash imkonini beradi, bu esa pirovardida butun hudud iqtisodiyotini rivojlantirishga olib keladi.

Adabiyotlar:

1. Аспаров Т.И. Социальная ответственность бизнеса: отечественные грани и зарубежные стандарты // Экономические стратегии. 2024. № 2. С. 160 - 163.
2. Buvaev N. O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimi// Vestnik ekonomiki, 2024. №1. B.147-153.
3. Tursunova A. Interaction of the state and business in solving social problems // World economic revival. - 2025. - No. 1. - P. 14-17.
4. <https://home.kpmg.com/ru/ru/home/insights.html>;
5. www.gks.ru veb-saytlari ma'lumotlari;

